

Rippl-Rónai József Issy - L' eveque -i rajzfüzete

HORVÁTH JÁNOS

Tisztelet dr. Martyn Róbertnek

Mielőtt rátérnénk annak a kisebb szenzációt jelentő eseménynek a beszámolójára, hogy a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum szerencsés körülmények között gazdagodott a címben jelzett rajzfüzettel, hálás kötelességünk megemlékezni az adományozó családról, mindekelőtt dr. Martyn Róbertről.

1999.júniusában 95 éves korában elhunyt dr. Martyn Róbert, aki a legendás orvosi működésén túl a magyar művészet történetébe is beírta a nevét. Rippl-Rónai József egyik nevelt fiaként megörökölte az özvegy Rippl-Rónainé, Lazarine Baudrion után a Róma-hegyi telket, az öt épületből (villa, műterem, konyha, istálló, pince) álló ingatlan - együttest, a házberendezést, az ingóságokat¹. A művelhető földterületet a termelősövetkezeté lett, a parkot megtarthatta. Úgy élt a Róma-villában, hogy védte, kegyelettel megőrizte a nagy festőművész hagyatékát, és a Rippl-Rónai emlékek iránt érdeklődő látogatóknak készséges múzeum vezetőként állt a rendelkezésére². Innen ered az állami létesítésű Rippl-Rónai József Emlékmúzeum gondolata, amely 1978-ban megvalósult. A múzeum hiteles berendezéséhez dr. Martyn Róbert letétbe adta a Rippl-Rónaitól származó bútorokat és relikviákat. Mindezeket később, az 1996-97-es épület felújítás, restaurálás, és ismételt berendezés alkalmából a múzeumnak ajándékozta. Saját céljára egyetlen bútort sem tartott meg. Megengedte, hogy a melléképületekben található lovos holmikát átvizsgáljuk. Így találtunk rá 1998-ban a Rippl - képekről ismert paraszt barokk, fekete kredenc romjaira. A restaurálás eredményeként ma a Róma-villa egyik emeleti szobájában nézhetjük össze ezt a domború tetejű szekrényt a „Szobabelső” című festmény egyik domináns motívumával. Az emlékmúzeum enteriőrjeiben számos hasonló ráismerésül szolgál a csíkos huzatú kanapé és fotel, az írószekrény, a kerek támlájú ágyak, s az „Öreganyám” című kép karosszéke. A „Szomorúság” című képen szereplő angyalszoborról Genthon István azt írta: „Aki járt a Róma-villában, hol ma is ott búsong a modellül szolgáló fafigura szegényes jelentéktelenségében, rádöbbenhetett arra a hallatlan felfokozó erőre, mely a kép hőségé tette meg őt.”³ E szobor újra aranyozva látható most a régi komódon.

A „hegyi tanár”, ahogy a népnyelv dr. Martyn Róbertet nevezte, nem tudott elszakadni az idillikus, történelmi jelentőségű helyszíntől. Új otthonát a Róma – villa szomszédságában építtette föl. Orvosi rendelő céljára megtartotta magának a konyha épületet. A rendelő falán nem hirdette a nevét, s a fogadó óráját címtábla,

mégis elfogyhatatlan volt az ott várakozó betegek száma. Többször elszánta magát a teljes nyugdíjba vonulásra, de a gyógyulni vágyó kérelmezőit nem volt szíve elküldeni. Ameddig talpra tudott állni, gyógyított. Pihe-nősétákat tett a parkban, elidőzött néha az emlékmúzeumban. Még megérte azt a kitüntetést, hogy Kaposvár díszpolgárává választották.

A saját Rippl-Rónai kép- kollekciója különleges és nagyjelentőségű⁴. A festmények, grafikák többségét Lazarine-tól örökölte, de ő maga is vásárolt. A megszerzett festményektől nem vált meg. A mappában őrzött grafikákat 1964-körül bátyja, Martyn Ferenc segítségével rendezte össze. Ezekből a rajzokból szívesen ajándékozott az arra érdemesültnak tartott személynek, vagy múzeumnak. Festményeinek kiállításra való kölcsönzését soha nem tagadta meg. Egy – egy kép kapcsán anekdotákkal is tudott szolgálni. Személye a Rippl-Rónai kutatás egyik forrása volt.

A Rippl-Rónai koffer kincse

Dr. Martyn Róbert halála után ismételten folytattuk a Rippl-Rónai után fellelhető használati tárgyak keresését. A padlásról előkerült a parkban használt kugli készlet, az öszvérfogat lószerszámai, Lazarine napernyője és kalapos doboza, a művész utazó bőröndje és a Róma-villa szobai WC-je. Ezek a tárgyak a Rippl-Rónai Múzeum restaurátorainak munkája nyomán kerültek vissza az eredeti helyükre, immár kiállítási látványosságként.

A berozsdásodott zárú, kinyithatatlan utazó bőrönd restaurálása során, amikor nagy nehezen kinyílt a fedél, meglepetésként jött elő három lapjaira szétszedett francia iskolás füzet, benne Rippl-Rónai rajzaival. A rózsaszínű irka borítón a művész kézírása olvasható: „Rippl-Rónai rajzkönyve Issy L'Eveque 1914. Mobilizáció alatt első napokban 1914 Issy L' Eveque Háborús mozgósítás 1914 július Issy L' Eveque.”

Ez alatt halványabban: „Rippl-Rónai Paris 1914.” - ebből az látszik, hogy néhány nappal előbb, még Párizsban nyitotta meg a füzeteket. Egy füzet sem teljes. Három füzet töredék véletlenszerű egyesítése történt később, így került most a kezünkbe.

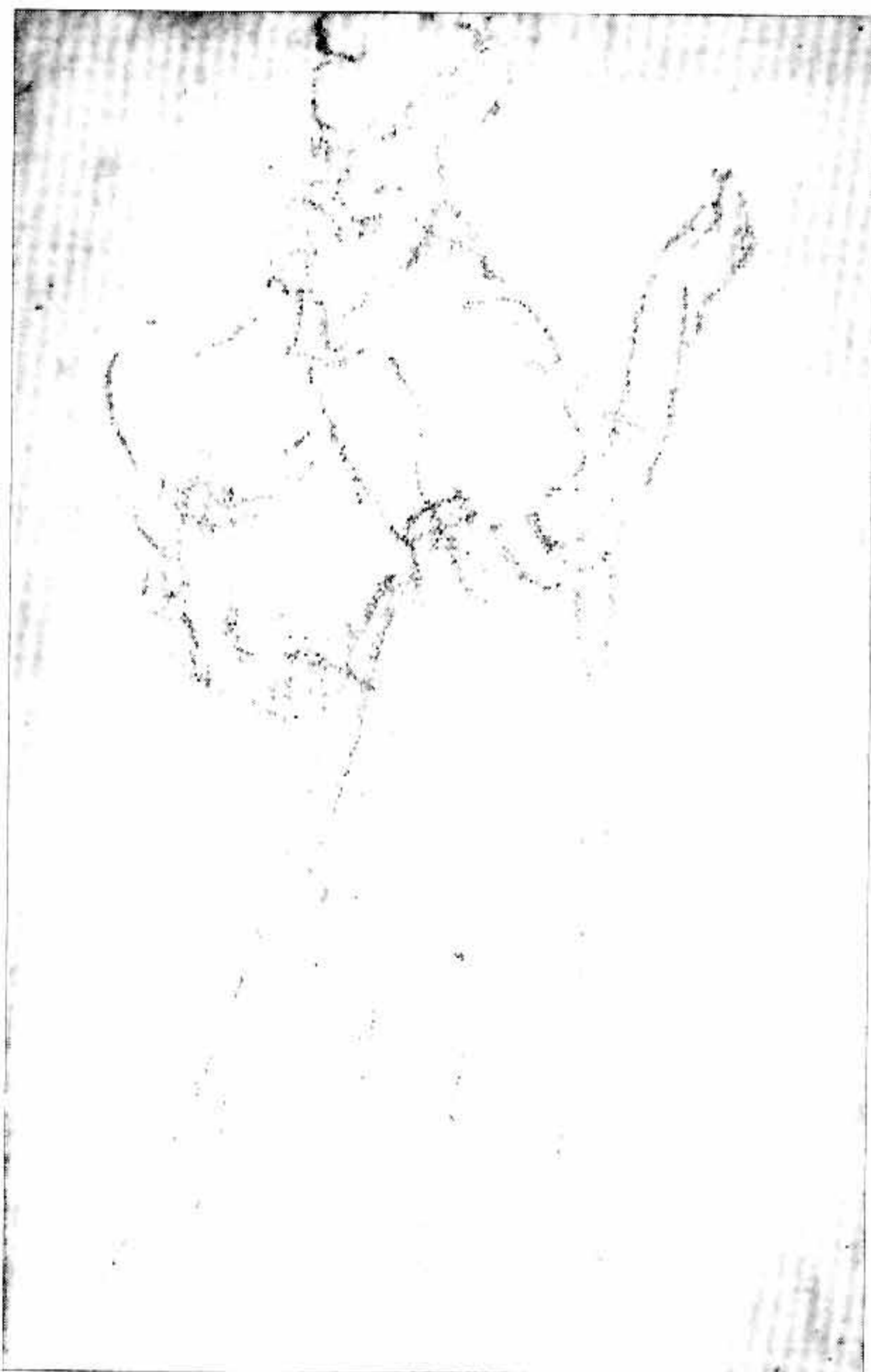
A belső, kockás, vonalas, illetve sima lapok mind-egyike kitépett, hátoldalaikon a művész által ráírt sor-számozás. A ma már csak összesen harminc ceruzarajz nagy részben szignált és a művésztől megszokott szellemes, családias hangvétellű felirattal megjelölt. Az egészről áttekintést szerezve megállapítható, hogy az egykor telerajzolt füzetek lapjainak többsége hiányzik. A lapok közé más-más korból is kerültek rajzok.

A Rippl-Rónai rajzok jegyzéke:

1. Női alak vázlat a Rózsát tartó nő c. képhez. I. Papír, ceruza (17x10,6 cm) jelzés nélkül
2. Női alak vázlat a Rózsát tartó nő c. képhez II. Papír, ceruza (17x10,6 cm) j.n. A hátoldalon szoknya rajz.
3. Női kéz vázlatok a Rózsát tartó nő c. képhez. Papír, ceruza (17x10,6 cm) j.n.
4. Kalapos öregasszony. Papír, zöld ceruza (20,4x16,5 cm) j.n.
5. Négy férfi fej. Papír, ceruza (24,5x19,4 cm) j.n. Felirat b.l.: Zödön j.l.: Pufi és Ujhelyi egyben. A hátoldalon a művész írása adózási ügyben. Hitvallás. Ismeretlen német kézírás áthúzásokkal (lásd külön).
6. Lazarine. Papír, ceruza (17x22 cm) j.n. Hátoldalon 50-es sorszám és francia nyelvű nyomtatott ismerető szöveg művész festőszerekről.
7. Lazarine elaludt. Vonalas írka papír, ceruza. (16,8x21,8 cm) J.b.f.: RR. Felirat b.f.: „Elaludt” 1914. Issy l' Eveque. A hátoldalon 68-as sorszám. A művész francia nyelvű kézírása az Issy l'Eveque-ből hazatéréséről Olaszországon keresztül (lásd külön).
8. Claudine után. Vonalas írka papír, ceruza (21,8x16,8 cm) J.n. Felirat b.f.: Claudine után Issy l' Eveque 1914. A hátoldalon 71-es sorszám.
9. Claudine mellképe. Vonalas írka papír, ceruza (21,8x16,8 cm) J.j.k.k.: RR. Felirat b.f.: Issy l' Eveque 1914. Cl. A hátoldalon 72-es sorszám.
10. Claudine nyújtózkodik. Vonalas írka papír, ceruza (21,8x16,8 cm) J.n. A hátoldalon a fejét támasztó Claudine fél alak rajz áthúzogatva, és 73-as sorszámozás.
11. Claudine profilból. Vonalas írka papír, ceruza (21,8x16,8 cm) J.n. Felirat fent ismeretlen kézírással: L'art de Rippl-Rónai. A művész írása b.f.: 1914, jobbra f. franciául: „sohasem fogod ...bunkó állat”. A hátoldalon 124-es sorszámozás.
12. Könyöklő nő. Vonalas írka papír, ceruza (21,8x16,8 cm) J.b.f.: RR 1914. Felirat b.f. franciául: „Kedvesem! Minden pillanatban...” Áthúzott szavak. A hátoldalon 123.
13. (A. Claudine a tűzhelynél. Vörös füzet borító papír, ceruza. (22,3x17 cm) J.n. Felirat j.f.: a művész írása: A kol...t melegíti Claudine 1914 Issy l' Eveque.
13. B A hátoldalon lévő rajz: Kalapos ember ingujjban. J.b.l.: Issy l' Eveque RR
14. Ifj. Jean Baudrion és leánya. Vonalas füzetlap, ceruza (17,3x22,5 cm) J.b.l.: RR. Felirat lent a művész írása áthúzva: Angele Baudrion. J.l.: Jean Baudrion jeune avec sa fille Angéle. A hátoldalon: 26.
15. Jean, Louis, Therese és mások. Vonalas füzetlap, ceruza (17,3x22,5 cm) J.b.f.: RR 1914.júl.28. Felirat b.f.: Avant la Guerre. közepén: Jean le ca...bleu. Lent: Louis Therese varrogat. A hátoldalon: 28.
16. Anella olvas. Kockás füzetlap, ceruza (22,2x17,5 cm) J.j.l.: RR 1914. A hátoldalon: 64.
17. Anella fejek két nézetből. Papír, ceruza (17x22,2 cm) J.j.l.: Rónai 1914. Issy l'Eveque. A hátoldalon: 91.
18. Anella és Marie. Papír, ceruza (17x22,2 cm) J.b.l.: Rónai Felirat b.f.: Anella és Marie Issy l'Eveque 1914. A hátoldalon: 90.
19. Laurent és az apja. Kockás füzetlap, ceruza (17,5x22,2 cm) J.n. Felirat j.l.: Laurent et son père Igny-ben 1914. július. A hátoldalon: 4.
20. Laurent. Vonalas füzetlap, ceruza (17x22 cm) J.j.l.: Rónai Felirat b.f.: Étude sur Laurent, qui est malade, gontlé sur genon. A hátoldalon: 45.
21. Baba fejek. Vonalas füzetlap, ceruza, akvarell (17,2x22,4 cm) J.b.l.: Rónai Felirat b.f. franciául: Milyen furcsa figurák ? RR 1914 Issy l'Eveque RR A hátoldalon: 31.
22. Antoine és a demagóg. Kockás füzetlap, ceruza (22,2x17,3 cm) J.j.l.:RR Felirat j.f.: Antoine b.l.: le demagoge A hátoldalon: 14.
23. Antoine cigarettávai. Kockás füzetlap, ceruza (22,2x17,3 cm) J.b.: Rippl-Rónai Kaposvár Hongrie Felirat b.l.: Antoine A hátoldalon : 8.
24. Virágok. Vonalas füzetlap, ceruza (17x22 cm) J.j.l.: RR Felirat b.l. : Fleurs du jardin de Perraudin et Melle Teréz. A hátoldalon: 39.
25. Marie varrogat. Papír, ceruza (22,2x16,8 cm) J.j.l.: Rónai Felirat: Issy l'Eveque 1914 A hátoldalon: 92.
26. Ödönhöz hasonló fej, és mások. Vonalas füzetlap, ceruza (17,5x22,2 cm) J.n.
27. Issy- L'Eveque-i alakok. Vonalas füzetlap, ceruza, akvarell (21,8x17 cm) J.n. Felirat lent: Issy l'Eveque-i alakok. A hátoldalon :83.
28. Macskák. Rózsaszínű füzet borító, ceruza (17x22,3 cm) J.j.l.: Rónai Issy l'Eveque 1914. A hátoldalon: 84. A művész kézírása: Mobilizáció alatt első napokban 1914 Issy L' Eveque Rippl-Rónai rajzkönyve Issy L'Éveque 1914. Továbbá ismeretlen francia kéz írás.
29. „M” jelzésű ismeretlen művész: Ödön bácsi a Turulba siet. Papír, ceruza, akvarell (11,5x 10,7 cm) J.j. 1921.3/5 M . A hátoldalon Rippl-Rónai írása: M... gyenge rajza

A „Rózsát tartó nő” (1892) című kép nőalakjához készített három kis vázlat is, nem tudni miért e rajzok közé került. A karcsú, kecses testtartású nő többször, időben eltérő képeken is megjelenik. Legemlékezetesebben az Anrassy-ebédlőhöz készült „Vörösruhás nő” (1898) című hímezett kárpiton. Az itt meglelt három rajz vázlatosan, de minden vonalában a véglegesen kivitelezett kép formáit jelzi. Kettő rajz foglalkozik a teljes alakkal, s egy rajzon a kézmozdulatok vannak. Az előbbiek egyikének hátoldalán külön a szoknya redőit rajzolta le Rippl-Rónai. Nehezen megállapítható, hogy e rajzok lennének-e a motívum első megragadásának pillanatai, vagy más, utólagos felhasználáshoz szolgáltak. Az utóbbit valószínűsíti a vonalak majdnem pontos megegyezése az olajfestménnyel és a test arányok elrajzolása.

Egy zöld ceruzával, lendületes vonalakkal, kalapos öregasszonyról készült profil beállítású rajzot az inter-nálói tábori fejrakzok közé lehetne besorolni.

1. ábra: Női alak vázlat a Rózsát tartó nő c. képhez

Találtunk még egy „M” szignóval ellátott, színes Rippl-Rónai Ödön karikatúrát 1921-ből. „M... gyenge rajza” – jegyezte fel Rippl a hátoldalára. Azon kívül, hogy nem tudni, kinek a műve, a keltezése Ödön halála utáni.

Egy szintén nem a többséghez tartozó füzetlapon négy karikírozó fejrajz van. „Pufi és Ujhelyi egyben”, továbbá egy vonallal elkülönített fejet „Zödön” címmel jelölte meg Rippl-Rónai. E rajz hátoldalán ismeretlen személyek kézírásai között a művész két feljegyzése található. Az egyik :

„I. ker. m – kir – Adófelügyelő – helyettes

Van szerencsém bejelenteni, hogy az ujj (sic) adókat is – úgy, mint eddigi adómat Kaposváron fogom fizetni, ahova adótartozásaimat is be fogom nyújtani.”

R. R. J.
ajánlva !

A másik ceruza írást a művész hitvallásaként értékelhetjük. Jelentőségét kiemelendő, még piros vonallal be is kerítették :

„TUDOM, HOGY MIT ÉREK, HISZEK AZ ERŐMBEN.
R.R.J.”

Különös, hogy ezt a rendíthetetlen hitet és öntudatot kinyilvánító mondatát csak mellékesnek tűnően beékelte a sok más írás közé.

A két Rippl-Rónai feljegyzés között ismeretlen személy jól olvasható kézírásával :

„Excellenz Herr Kriegsminister General der Infanterie Rudolf Stöger – Steiner Wien Kriegsministerium.”

A bécsi hadügyminisztériumba szánt levél tervezet további hat sora sűrűn át van húzva. A nevezett generálist 1916-ban ismerte meg Rippl. Az olasz fronton az ő hadtesténél rajzolgatta a katonákat. Rudolf Stöger-Steiner 1917-ben lett hadügyminiszter, ez a szöveg, amint az áthúzások ellenére értelmezhető, gratuláció a hadügyminiszteri kinevezéshez.

A rajzfüzetek létezéséről nem tudott a Martyn család. A kopott, divatjamúlt bőrönd könnyű súlya alapján üresnek tűnt, tehát nem is próbálkoztak a kinyitásával. A vékony füzeteken kívül volt a táskában öt Lazarine-nak szóló levél 1923 novemberéből és decemberéből. Hármat Rippl-Rónai József, a másik kettőt Dobossyné, Paris Anella küldte Budapestről Kaposvárra. Az eddig ismeretlen levelekben a karácsony előtti rokonlátogatásról, illetve az akkor történt, nagy riadalmat okozó, Róma-villába történt betörésről olvashatunk. A levelek mellett színes cernák, varrótükek, gombok, kalapszalagok, egy elefántcsont fogkefe arra enged következtetni, hogy mindezeket Lazarine rakta el úgy, hogy később megfeledezett róluk.

Rippl-Rónai időrendben elsőként közlendő levelének borítékján a postai feladó bélyegzőről tudható a dátum: Budapest 923. dec.1. „Nagyságos Rónai Lajos főtanácsos úrnak és Rippl-Rónai Józsefné úrasszonynak Kaposváron Anna utca 3. Somogy megye”

Kedves kis Munikám, Angyalom!

Sajnos, a megtörtént dolgon nem segíthetünk, de jövőre még óvatosabbaknak kell lennünk. Ne vegye nagyon a szívére a dolgot manapság ilyesmi napirenden van. Én nagyon hiszek abban, hogy kézre kerülnek a tettesek. Különös véletlen, hogy éppen azok a tárgyak is közte vannak, amit visszajövet magával akart hozni. Bizony nagy kár a szép ezüstökért és szép szőnyegekért. Szeretném tudni melyek voltak, valószínűleg a puhábbak amelyekbe könnyebben csomagolhattak. Az, hogy a zongora alá tojtak az - úgy mondják – a kabalájuk – ez hozna nekik szerencsét.

Mikor vette észre a hiányokat ugye csak pár nap múlva? Egyáltalán (sic) hogyan találta a Villát – az ajtók be voltak zárva ? Mert nem hiszem, hogy nagyon figyelmesek akartak lenni, azután nem-e használtak gyertyát vagy más világítót és volt-e gondjuk eloltani? Úgy látszik a nagy almáriumot a régi fel és lemenő lakat mentette meg a kinyitástól. Legárulóbb az, hogy a feszítő szerszámokat egyenest az íróasztalból szedték elő, amit csak bennfentes tudhat. Mit szólnak Humor és a szomszédok? Igazán az ember nem igazodhat el – mindenestre mindent el fogunk követni a kiderítésre,

mert egészen egyedül az Isten se segíthet meg. Bizom Vajdában és Cséryben. Lajos írjon bővebben mi mindenről folyik a szó, beszéd, van-e reménység és mikor jöhet fel Angyalom? Persze mi is nagyon találgatunk tárgyalunk, mint azt ilyenkor szokás, mindenki részt vesz veszteségünkben. Csak arra kérem ne aggódjon kis Szívem úgy kell venni a dolgot, amint van ha másképpen nem újra dolgozni körmölni fogok hogy beszerezsem a hiányokat.

Képzelteti kis aranyom Lazárinkám folyton maguk közt vagyok és Anelláék is, de tehetetlenül állunk és csak reménykedünk. Azért nem feledkezünk el a karácsonyi estről sem, amikor szépen együtt leszünk mindnyájan úgy, amint a jó Isten akaratával tenni szoktuk. Csókolom Magukat és üdvözlöm a többieket mind. – Holnap várom ide Anellát. . Milliószer csókoló, ölelő szerető Jóskája.

Pubi most festi Dénest. Küzd Ő is az életért. Utálom az apját a puskám miatt. „

Rippl-Rónai másik levele feleségének:

„Budapest, 1923. dec. 8.”

Édes kis Munikám,

Ha nem tudnám, hogy mily nehezen írnak, azt hinném, hogy leveletem ami Lajos címére ment neki is, hogy nem kapták meg. Lajos is Guszti is írhatott volna – állandóan várakozó helyzetben lenni nem kis dolog. Se nem jön, se nem ír, végre is tudnom kell hogy mi tévő legyek: lemenjek, vagy ne menjek. Itt a Karácsony tenni kell valamit. Én itt a rendőrség dedektív (sic) osztályát megmozdítottam, ha ide fel jön valami az ellopott dolgokból – el fogják csípni, bár ide kerülnének! Én, itt maradtam, mert azt éreztem, hogy az ottani rendőrség mindent megtesz – beleszólásom nem lehet. Ha később kell, akkor leküldünk dedektíveket, de még most nem volna helyes, inkább ártana az ügynek. – A rendőrség Kaposvárról írt ide, hogy nyomon vannak, de nem tudják hol az illető: Cselédünk a múltból – fiatal, fekete bajuszos. Most már boldog lehet Humor is, az ellopott bőrönd lakatjára nincs szükség. Igaz, talán, ha feljönne Humor – hozza el a levitt másik bőröndöt, volna valami elpakolni való olyan dolog ami az én kis Angyalomat igen igen fogja érdekelni. Nem árulom el milyen meglepetés lesz karácsonyra. – Mindenesetre döntse el Munikám hol töltjük a karácsonyt? Úgy lesz, ahogy maga akarja. Csak adjon utasítást pl. mi legyen a kofferrel, amiben ruhái vannak? Viszek vagy küldök ágyneműnek valót eleget és jót, viszek szövetet ruhának – pótlásnak az ellopott holmikért. Az a fő, hogy ezek miatt ne aggódjon kis Lazárinkám. Meg fogunk tenni mindent, hogy előkerüljenek a gazemberrel együtt. Ma fejeztem be egy kis 4 éves leányka képét, ami a szülőket boldoggá tette. Holnap Anelláékhoz megyek.

Millió csók szerető Jóskájától.”

1923. december 9-én, a művész, amint a levelében említette valóban járt Anelláéknál. Anella éppen akkor írt levelet Lazarine-nak, amelyhez Rippl-Rónai a következő sorokat írta:

„Most Anelláéknál hallom, hogy Humor itt van, levelet - a várva várt híreket hozott. Én, nem tudok eligazodni a levél tartalmán, de azért egy milliót küldök a disznóra, a többi csütörtökön adjuk fel, ha tényleg kell? Határozottan kell tudnom melyik napon jön angyalom, mert akkor másképpen határozok a tárgyak elküldése miatt. Félek, hogy hiábavaló dolgot követek el. Nem biztos, találkozom-e Humorral, ha csak holnap el nem jön hozzám is. Ezt a leveletem csak azért küldöm el, mert Anella leveléhez kapcsolja, tulajdonkép (sic) tárgytalanná vált.

Jóskája

Mégis most küldök 1 és milliót, nehogy adósságban maradjon.”

Anella az egyik levélben azt írja, hogy férje, Dobossy Elek „Az Est” című lapból értesült a róma-villai betörésről. Kéri, hogy ne izgassa fel magát Lazarine, mert úgy látja, Rippl nem a felesége vigyázatlanságának tulajdonítja az esetet. A másik levélben Anella megköszöni az elküldött disznótoros csomagot, és kéri nagynénjét, azaz nevelőanyját, hogy töltsen náluk a karácsonyt.

Visszatérve a rajzfüzethez, nem állíthatjuk, hogy nem tudtunk az egykori létezéséről, pontosabban a létezésükről. 1915-ben a budapesti képes újságok számos olyan rajzát reprodukálták, amelyek kockás és vonalas füzetlapra készültek, miközben a franciaországi fogságáról adtak beszámolót⁵. „A művész internáltatásának története” címmel a tizenöt éves Paris Anella írt részletesen, Lázár Béla pedig tömören 1915-ben Rippl-Rónai József Budapesten, az Ernst – Múzeumban rendezett háborús festmények és rajzok témájú kiállításának katalógusába. „Egy gyönyörű kis francia faluban, Issy- L'Évêque-ben, felesége, rokonai körében volt éppen a művész, kijárt a határba, nézte az eget és a rétet, gyönyörködött a falusi utcák hajlásaiban, szeme, mint egy örökké mozgásban lévő szivattyú, szívta fel a benyomásokat és rögzítette őket kis krajcáros irkákba, - mikor egyszer csak kitört a háború.”

- olvasható Lázár Bálától, a kiállítás rendezőjétől⁶. A kiállítás katalógusában kilenc rajz-reprodukció szerepel, s azok mindegyike szerint a most talált füzetekből valók. Látható, hogy mely készült vonalas, avagy kockás papírra.

A katalógus műtárgyjegyzékéből kitűnik, hogy a kiállítás nagy részét tették ki a kis rajzok. Képcímmel jelölve, vagy cím nélkül szerepeltette a művész vitrin üveg alatt őket. Nagyon valószínű, hogy azok a rajzok, amelyek akkor kiállítva voltak, már nem kerültek vissza a füzetbe, ezért a meglelt rajzok a gyengébbnek tartott maradványok lehetnek az 1915-ki kiállításához történt válogatásnak.

Lázár Béla a következő módon fogalmazta meg véleményét a rajzokról:

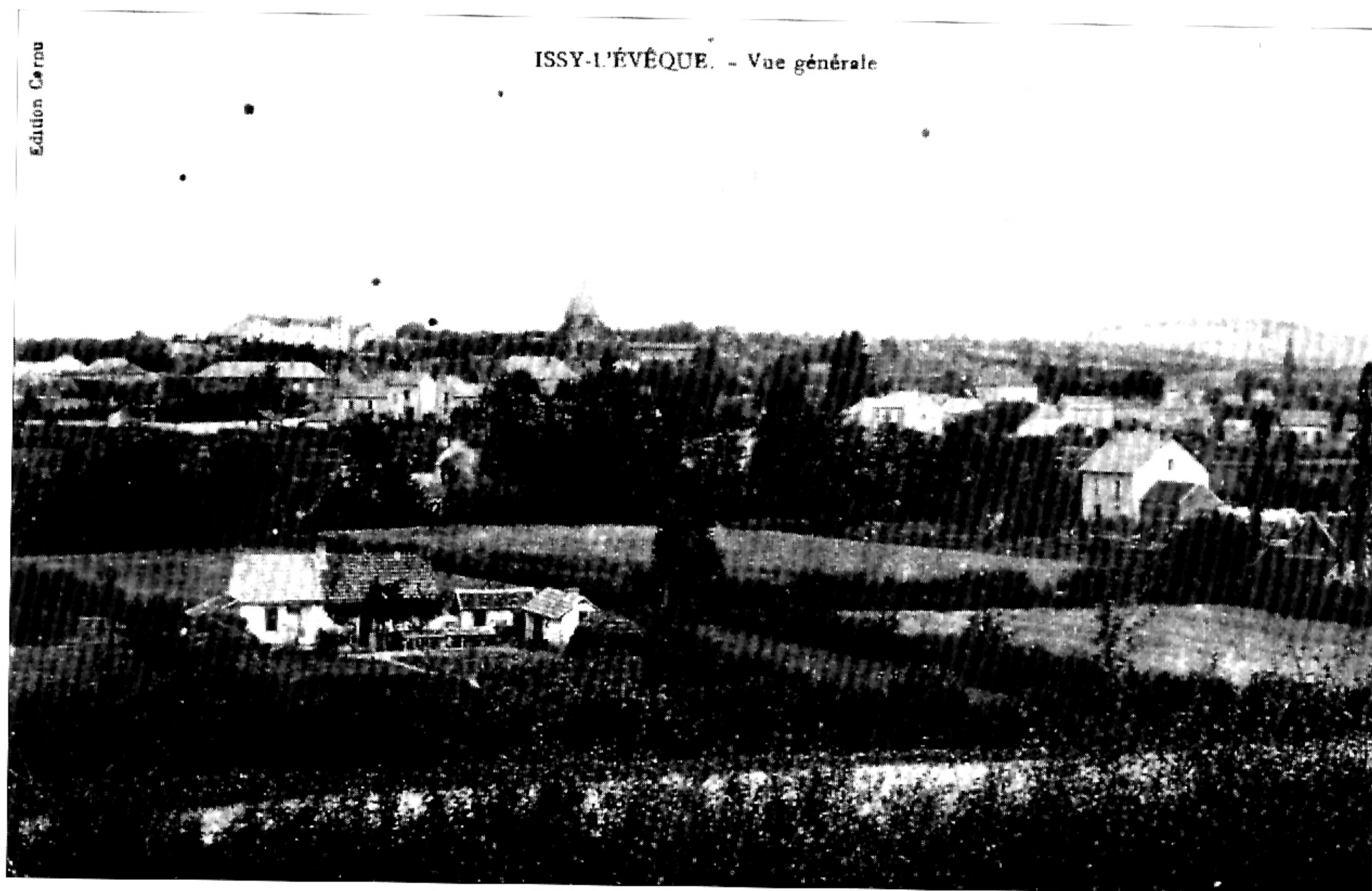
„Az emberekre rászakadt a szerencsétlenség. A düh és elkeseredés, a félszázados bosszúvágy, a rájuk várakozó szenvedésektől való rémület hatalmasan fellobogó gyűlöletté erősödött. Hirtelen arra eszméltek, hogy közöttük él egy „boche”. Aki járt-kelt közöttük, rajzolta a tájéukat, - mi lehet más, mint kém? A művészre keserves napok virradtak. Mikor először kiment – rátámadtak, majd felnyársalták – felesége szavai nem tudták megnyugtatni a tömeget, mely a kémektől való félelemtől őrjöngeni kezdett: chacun son morceau ! – kiáltották és a védtelen művészt szidalmazva bántalmazták. Ennek a rémes órának emléke feldúlta lelkivilágát.

Pedig a szenvedések ezzel nem szűntek meg. Heteken át kis kertjükbe temetkezett, de onnét is kiűzték és előbb Macon-ban, aztán Chartreuse-ben, fogolytáborban helyezték el. Mindent elkövetett, hogy igazát megvédje, hogy legalább helyzetén javíthasson. A magyar kormány is közbenjárt, francia művészbárái, Maillol a szobrász, Denis a festő tanácsokkal látták el, beajánlották újságíró ösmerőseiknek, hogy azok járják ki neki a szabadulás lehetőségét. Végül hosszú, kilenc hónapi zaklatás után, minekutána orvosilag igazolta, hogy katonai szolgálatra alkalmatlan, - kiengedték Svájcba, s onnét aztán hazajöhetett. Ő csakugyan átélt egy darab háborút, - mint önkénytelen különítmény.

Ezalatt aztán teleszívta a lelkét benyomásokkal. Különben is rendkívül fogékony a mozgás és az azt ki-

fejező vonal iránt. Kevés művész gyűjtött össze annyi részletmegfigyelést, hogy végül is eljuthasson a legegyszerűbbhöz. Mert ez Rippl-Rónai művészetének legmélyebb titka. A mozgásban lévő, örökös átváltozásban élő természetet figyeli meg, hogy meglássa és megkeresse mindenben a legegényibb jellemvonást, kitűnő érzéssel a kiadatlan mozdulatok titkai iránt, ami által művésze az egyedül való, ritka gesztusok és a lelkiéletet leleplező mozzanatok titokzatos kifejezései. De mindez nem természetelhalmozás, - ellenkezőleg, csupa kihagyás, elvonatkoztatás, kiemelés. Mint a gyermekrajznál és a primitív művészetnél, mint a japán és főleg a kínaiaknál látható, csak a jellegzetes hat a képzeletére, - innen egyszerűsége, naivitása, művészetének két fő alapsajátossága.

Hogy ezt a jellegzetest kikereshesse, bele kell mélyednie tárgyába. Ezért oly szorgalmas Rippl-Rónai, ő rajzolva tanul, főleg, ha új és ösmeretlen mozgás lehetőségei közé kerül. Nem lephet meg tehát senkit, hogy a francia internáltatását művészileg oly fényesen kihasználta. A izgatott kis francia falu utcája és népessége, ijedelme, a falusi emberek felfokozott lelkiélete, melyben úgy tükröződik a háború, mint a tengerszemben az óceán vihara, - ott állott mindez előtte, egy sereg új mozgás, melyek karakterisztikumait lekapni és megrögzíteni lelki élvezet és megnyugvás volt egyszerre. Közben, mialatt bezárkózott az elátkozott Issy – L'Éveque-i kertbe, mely nyugodt volt és csendes és nem fogadott be semmit a távoli harctér borzalmaiból, egy üvegálom kompozíciója ébredt fel lelkében, melyet az Iparművészeti Múzeum számára készített el. Aztán

2. ábra: Issy – L'Éveque korabeli képeslapon

megváltozott a színtér: internáltak közé kerül, egy bortermelő kisvárosba, majd egy börtönné átformált kolostorba, csupa idegen arc, idegen gesztus, idegen gondolat közé. Ezek misztikuma megfogja. Emberfejek maszkjait teremti meg. Formák, színek szimbólumokká válnak. Lépten-nyomon titkok veszik körül. S ő egyenkint tépi le leplüket. Százával csinálja vázlatait, hogy megkeresse ennek a sok új benyomásnak az egységes képét. De végül is kiderül, hogy az összbenyomás: maga ez az idegesen nyugtalan sok száz részlet.

Egy hihetetlenül grandiózus kép kerekedik ki belőlük: egy formáról – formára röppenő, a benyomások százai között hánykolódó lélek, kit tüzes vassal éget a nyugtalanság, miközben minden tárgy sajátos érdeket nyer előtte, új fényben látja a világot, ezt a gyűlölködő, ellenséges, de őt éppen rikító ellentéteivel megragadó ismeretlen kosmost.

Ebből a gazdag naplóból egy nagy marékra való mutatunk be most a magyar közönségnek, hogy ilykép bepillantást vethessen a francia internáltak életébe, egy magyar művész lelkén keresztül.”

Issy – L'Éveque 1914. július 25- szeptember 20.

Rippl-Rónaiék 1914. július 25-én érkeztek meg a burgundiai faluba, Issy-L'Éveque-be, Lazarine és

Anella szülőfalujába, rokonlátogatásra⁸. Ez a nap volt a falu védőszentjének, Szent Jakabnak ünnepe, amely fokozta az örömteli viszontlátások légkörét. A főtéren volt a búcsú, esti tánc mulatsággal. A művész a felesége és a nevelt leánya rokonai közül legtöbbször csak ekkor találkozott először. A Párizsban vásárolt, nem éppen rajzolásához készült iskolásfüzetekbe jegyzetelte ceruzával az új arcokat, többségéhez hozzáírva az ábrázoltak neveit is. Azt tervezte, hogy a feleségének fog kedveskedni a telerajzolt füzettel, a személyes vonatkozású emlékek megörökítésével. Az 50 lapos számtan füzetnek csak 4 db eredeti lapja van meg. A rózsaszínű füzetborítóra ráírta a művész franciául: „A háború előtt 1914 július Issy-L'Éveque. Itt vannak a „formáim” és portréim Issy-L'Éveque környékéről. „Emlékek” az én kis Lazarine-omnak.”

Egy piros margójú vonalas füzetnek 6 db, egy fekete margójú füzetnek 7 db, s egy sima füzetnek 4 db lapja maradt, rajtuk Rippl-rajzokkal. Rózsaszínű borítokon három rajz és további 6 db rajz más-más helyről és időből közéjük helyezve – fentebb már mind megemlítve őket- különböző méretben volt megtalálható. A művész két oldalt francia nyelvű levélfogalmazvánnyal írt tele.

Az alábbiakban áttekintést nyújtunk a koffer aljából előjött, ilyen vonatkozású rajzokról.

3. ábra: Lazarine

4. ábra: Könyöklő nő

5. ábra: Claudine nyújtózkodik

A feleségéről, Lazarine Baudrionról kettő rajz, Lazarine húgáról, Claudine-ról hat rajz készült. Lazarine-t mindkétszer ülőhelyzetben bóbiskolva, a feje előre, majd hátra esve látható, s az utóbbin ott a cím: „Elaludt”.

Claudine mindegyik rajzon rosszkedvűnek látszik. Magába merülten, szikáran, egyenes derékkal ül, majdnem azonos pozitúrában. Az egyik rajz különös felirata: „sohasem fogod...bunkó állat”. Talán a falu mézárósát, Ducherme-ot szidja magában, aki megrúgta az utcán Rippl-Rónait. Másik rajzon nyújtózkodik, a harmadikon szenved: „Kedvesem ! (nőhöz intézve) Minden pillanatban hasmenésem van.” Egy vörös füzetborító lapon lévő rajzon szemben állva a tűzhelynél ételt melegít.

Ez utóbbi rajz hátoldalára kompozíciós igényű alakrajz készült egy nagybajsú, kalapos, ingujjas emberről. Széktámlán és asztal sarkán pihenteti a paraszti munkától vaskossá vált kezeit.

Egy kedves arcú leány, aki kalapban, fekete hajfürtökkel, nagy, világos szemekkel mereng, csészével a kezében, s vele egy profilba fordult kalapos férfi látható azon a rajzon, amelynek címe : ifj. Jean Baudrion lányával Angéle-lel.

A csontos arcú Jean feltűnik egy sűrűn telerajzolt lapon is, szintén bal profil nézetben, a szájában cigarettával. Erre a lapra főcímként a művész a két „R” betűs szignója alá írta franciául: „A háború előtt 1914.júl.28.” Komponálási szándék nélkül gyűjtögeti Rippl-Rónai az embereket, akik gondterhelten merednek maguk elé. Alul, középen egy Louis nevű ember arcát tölti el aggó-

6. ábra: Kalapos ember ingujjban

7. ábra: Ifj. Jean Baudrion és leánya

dás. Jobbra, mellette egy női profil, felirata: „Therese varrogat” Felül középen egy kis férfialak edényeket cipel.

Anella három lapon is felismerhető nagyon finom, lendületes vonalakkal megrajzolva: két nézetből olvasás közben, aztán ugyanúgy egyedül és a harmadikon Marie – vel. - Marie Perraudin – éknál, Anella unokanővérénél volt elszállásolva Rippl-Rónai és Lazarine⁹. „Laurent és az apja Igny-ben 1914. július” felirattal egy lapon két férfit látunk.

Anellától tudjuk, hogy Laurent a három bátyja közül a középső, szabadságra engedett katona volt¹⁰. Már csak tizenhét napja volt hátra, amikor kitört a háború. „Mint egy oroszlan fogok verekedni és mint egy hős fogok a családomhoz talán visszatérni.”- hangoztatta, amikor szeptember 9-én visszament az egységéhez. Az apja: Philibert Paris – Anellának ugyancsak az édesapja.

Laurent-ról két rajzot, s egy pompás kukoricás stílusú festményt készített a művész.¹¹ Az Ernst-ben kiállított francia katonaképert megróttá egy kritikus, miért az ellenségről, s miért nem a haza védelmezőjéről fest képet Rippl-Rónai¹². Laurent „A katona szíve” című ismert katalógus előzők rajzon egy csecsemőt dédelget¹³.

„Tanulmány Laurent-ról, aki beteg, dagadt a térde.” - olvasható franciául a mi katonaruhás Laurent rajzun-

kon, amelyen mellrészig ábrázolva, egyedül szerepel, a szájában cigaretta és féloldalasan lefelé tekintve fájlalja a megdagadt lábát.

Különösen élénk figyelmet fordított Rippl egy kis puffók csecsemő iránt. - „Milyen furcsa figurák?” címmel, akvarellal színezve, telerajzolt egy lapot a baba arcokkal, s azok közt néhány női fejjel. Így fejezte ki csodálkozását a bájos, apró emberi lény iránt, mely ábrázolási téma közelébe már régóta nem juthatott.

Részletezően figyelt meg a művész egy Antoine nevű, bajuszos fiatalembert. Egyik lapon sapkában néz velünk szemben egy „demagógnak” jelölt férfi fej fölött. Egy másik lap alján profilban, erős plasztikai hangsúllyal, szájában cigarettát lógatva, látható.

A „Perraudin és Teréz asszony kertjének virágai” című rajzon dekoratív motívumokat gyűjtött Rippl-Rónai. Tudunk egy akkor festett virágos képéről, de nem állíthatjuk, hogy a rajz azt a festményt szolgálta volna. Az előbbi asszony alakja, Marie, varrogatás közben lett felvázolva egy újabb rajzon.

„Issy-L'Éveque-i alakok” a címe annak a szellemes lapnak, amelyre az utcán járó-kező három-négy mozdulat-figurát helyezett el, ruházatukat halvány akvarell színnel tarkítva.

8. ábra: Jean, Louis, Therese és mások

Egy rózsaszínű borítón macskáról készült rajzok vannak. Az alvó helyzetűről tanulmányoszerű, az ülőről kissé stilizáló, s a két surranóról lényüket gyors ceruza futammal megragadó rajz készült.

Ez a két utolsó rajzunk kapcsolatba hozható egy tragikomikus Rippl-Rónai rajzzal, amely a „Megverette- tésem története”, avagy „Mialatt vertek, Lazarine otthon ezt telepatikusán megérezte”, továbbá „Utcai jelenet” címeiken is ismert. Mint tudjuk, az utcán rajzolgató mű- vészre rátámadtak a falu rosszai. Utólag készített gúnyrajzokkal mutatta be az incidens fázisait. Például: „Így vertek Issy-L'Eveque-ben” és „ Meg akarnak ölni Issy-L'Éveque-ben”.

Már nem tudni pontosan, melyek voltak kiállítva 1915-ben a háborús festményeinek és rajzainak kiállí- tásán. A reprodukáltak közt nincs belőlük, mindössze a három képcím utal erre a témára: „Verekedés”, „Za- vargás Issy-L'Éveque-ben” és a „Megverettetésem tör- ténete”. Az utóbbi a Magyar nemzeti Galéria tulajdona, mint „ Utcai jelenet”¹⁴. A rajz előterében Lazarine elő- rehajolva a fejét fogja, mellette a macska, mint ezoteri- kus kellék. Az esetet nem látó feleség megérezte, hogy baj történt a férjével. Tőlük elkülönülve, a háttérben bottal felfegyverkezett utcai tömeg rázúdul egy kalapját vesztett, védtelen emberre – nyilvánvalóan Rippl-Ró- naira.

Egy másik, régi újságból ismert, hatásosan „össze- pacázott” tusrajz az elszenvedett rúgást jeleníti meg „Nem kíméltek egy cseppet se...” címmel¹⁵.

Augusztus 3-án történt ez az eset, amely után óva- tosságból önkéntes házi őrizetbe vonult a művész. Eb- ben az időben sem hagyta el az alkotókedv. Anella írja: „Jó néhány képet és sok rajzot készített ott a kis falu- ban. Itt festette az 1915-ös kiállításon nagy sikert ara- tott és az állami aranyéremmel kitüntetett Madame Riccard arcképét (Ókulás néni), továbbá Laurent bá- tyámról festett „Francia katona” című olajfestményt. Claudine néniről szép, hű arcképet festett, melyet neki ajándékozott. Lefestette még Monseieur Gorgereau, volt iskolai tanítónőnek édesapja képét, édesapám életnagyságú portréjának szénrajzát és egy szép aquarellt, „Philibert fát vág”. Egy szép virág olajcsend- életet is festett, és még sok-sok rajz született akkor ke- ze alól, így többek között a nagyon mulatságos „Meg- verettetésem történeté”-nek három darabja: a „Töprengő nő”, „Marie Perraudin”, a „Háborús hírek felolvasá- sa”, mely rólam készült, továbbá a „Haltisztítás”, a „Ka- tona szíve” és még sok más.”¹⁶. Műveit napra pontosan datálta. A Rippl-Rónai Múzeum gyűjteményében van egy 1914. augusztus 11-i akvarell „Nennette borsót fejt” címmel. - Anellát becézték akkor így.

9. ábra: „Laurent“

Szorultságában levelezni kezdett a hazautazása ügyében. A rajzfüzetben két francia nyelvű kérelmet kezdett fogalmazni.

Az elsőt a füzet borítóra a következő sorokat írta:

„... és hogy még maradunk, ameddig a vonatok nem járnak rendesen Lyontól az olasz határig, ahonnan folytatnunk kell utunkat Magyarország felé.

...egészségesek vagyunk és hogy sokat dolgozom. A hatóságok barátságosak az országban... hogy fivérem adjon hírt otthonról.

üdvözlettel
Rippl-Rónai”

Egy másik, szintén franciául írt levél töredék a füzetben így szól:

„...a lehetőségét hazatérni Magyarországra Olaszországon keresztül.

Azonkívül - kérem kérelmem benyújtását Ausztria – Magyarország nagykövetségére Rómában Mr. de Embrózy tanácsosnak azzal a kéréssel, hogy lekötellezne, ha értesítené pár sorban a fivéreimet, Ödön és

Lajos R.R. t is Kaposváron, Magyarország, hogy állandóan festek és jó egészségben vagyunk feleségemmel és unokahúgommal együtt, de még bizonytalan ideig visszatartanak bennünket Issy-L'Eveque-ben.

Az Elnök Úr kedvező válaszában reményében, kérem fogadja megkülönböztetett tiszteletem kifejezését
Rippl-Rónai József

A Milánói Nemzetközi kiállításon díszoklevelet kaptam, a feleségem aranyérmét

.....1914....nemzetközi szépművészeti vásár Párizsban.”

Az issy-L'Éveque-i rajz füzet és művészi termés további rekonstrukcióját ezuttal nem folytatjuk. Más ismertetni való dolog nem áll a rendelkezésünkre.

A francia belügyminiszter rendeletére Rippl-Rónainak szeptember 20-án Maconban kellett jelentkeznie a prefektúrán. Elvették az útlevelét és úgymond letartóztatták, de mint visszatartott idegennek, Maconban adtak egy kis mozgásteret. Ez után másik helyre vitték internáló táborba.

1914. december 31-től 1915. február 28-ig Le Puy – Chartreuse kolstorában élt, majd a katonaság alól felmentő orvosi igazolással szabadult¹⁷.

11. ábra: Antoine és a demagóg

12. ábra: Issy - L'Éveque-i alakok

Jegyzetek

1. Horváth János: A Rippl-Rónai hagyaték. Somogyi Múzeumok Közleményei. 1992. Kaposvár. 144.l.
2. Galsai Pongrác: Ősz a Róma-dombon. Nők Lapja. 1962. 44. 12-13.l. - Bertha Bulcsu: Látogatás a Róma hegyen. Esti Pécsi Napló 1962.febr.18.
2. Genthon István: Rippl-Rónai József. Képzőművészeti Alap Kiadó Budapest 1958. 25.l.
3. Horváth János: A Rippl-Rónai hagyaték. Somogyi Múzeumok Közleményei. 1992. 164.l.
4. Rippl-Rónai fogsága. Az Érdekes Újság. 1915. június 20. III.évf.25. 25-27.l.
5. Rippl-Rónai József háborús festményeinek és rajzainak kiállítása. Az Ernst-Múzeum kiadása, 1915. Dr. Lázár Béla: Rippl-Rónai József háborús rajzai.
6. U.o.
7. Horváth János: Rippl-Rónai emlékkönyv. Paris Anella visszaemlékezéseivel Rippl-Rónairól. Kaposvár, 1995. 66.l.
8. U.o. 66.l.
9. Rippl-Rónai József háborús festményeinek és rajzainak kiállítása. Az Ernst-Múzeum kiadása, 1915. Paris Anella: A háborús ország. 10.l.
10. Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítása. Magyar Nemzeti Galéria 1998. március 12 - szeptember 6. Budapest, 1998. 355.l.
11. Dömötör István: Rippl-Rónai új munkái. Művészet.1915.XIV.évf. 1-2.sz. 390.l.
12. Rippl-Rónai József háborús festményeinek és rajzainak kiállítása. Az Ernst-Múzeum kiadása, 1915.
13. Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítása. Magyar Nemzeti Galéria 1998. március 12 - szeptember 6. Budapest, 1998. 451.l.
14. Bálint Jenő: Rippl-Rónai papucsban. Krixkrax.1. 1931.1. 15-18.l.
15. Horváth János: Rippl-Rónai emlékkönyv. Paris Anella visszaemlékezéseivel Rippl-Rónairól. Kaposvár, 1995. 68.l.
16. U.o. 68.l.

A tanulmányban közölt francia nyelvű dokumentumokat fordította: dr. Farkas József

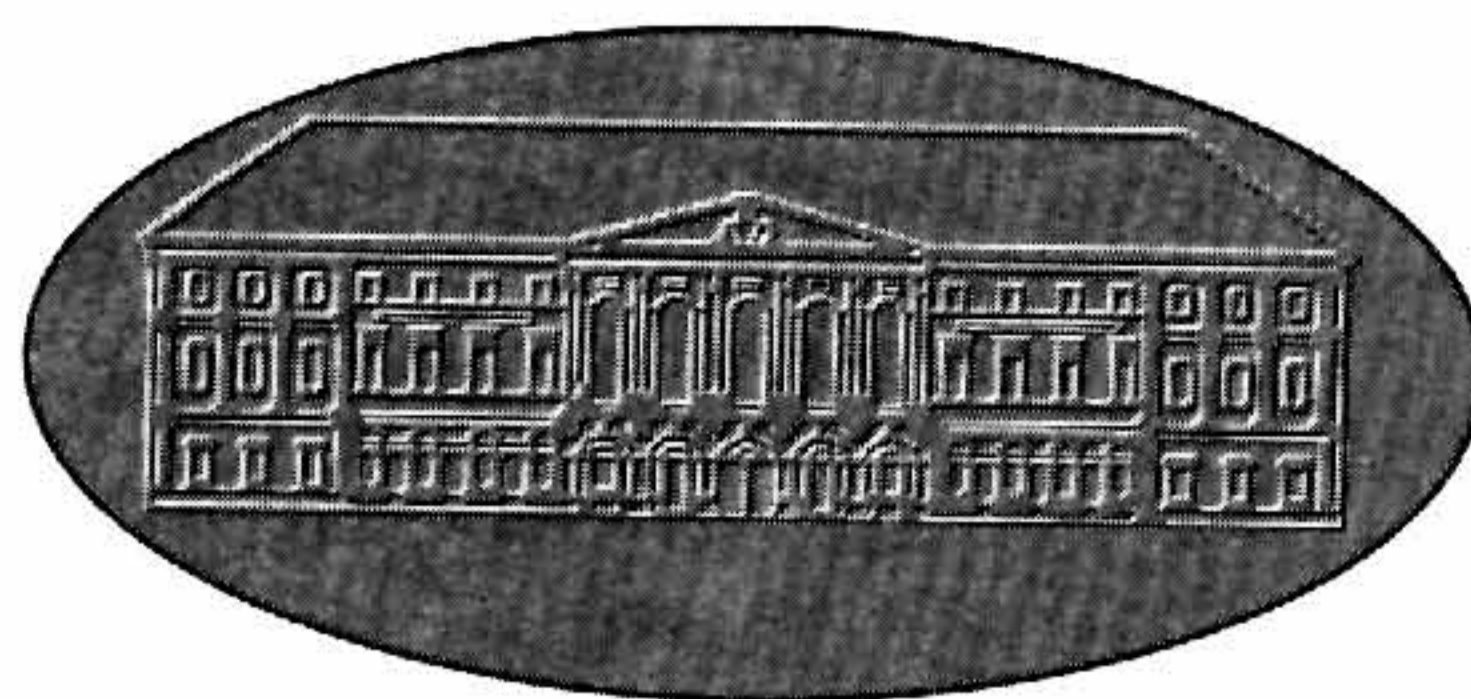
The Issy-L'Evéque sketchbook of József Rippl-Rónai

JÁNOS HORVÁTH

The Rippl-Rónai Museum of Kaposvár commemorates Dr. Róbert Martyn with gratitude, who died in 1999 at the age of 95, and who presented the furniture and other personal articles from József Rippl-Rónai's Róma-mountain home to the Museum. Lately, from the legacy entrusted on the family, a seemingly empty trunk was found, which contained a sketchbook used by József Rippl-Rónai during his travels. The Martyn family presented the sketchbook to the Museum.

The French school exercise book contained 30 pencil sketches from Rippl-Rónai. From the notes written by the artist, it became evident that the drawings were prepared in July. 1914. in France, in Issy L'Evéque, the birthplace of Lazarine Baudrion, Rippl-Rónai's wife, and of his stepdaughter, Anette Paris. The Rippl-Rónai family came to visit relatives, when the First World War broke out. The artist, drawing on the streets was

supposed to be a German spy by the local people, and he was roughly attacked. Rippl-Rónai had to hide in the house of his hosts, then after a few weeks, according to state measures, he was accompanied to an internment camp. During the few months' long imprisonment the artist permanently drew and painted. He drew the relatives, the prisoners of the internment camp and the military mobilisation seen from the window. From his works, in 1915, the Ernst Museum in Budapest opened an exhibition with the title „The wartime paintings and drawings of József Rippl-Rónai.” Among the material of this exhibition many drawings shown were torn from the exercise book found now. The wife of the artist received this sketchbook as a memento, which contained drawings of many of her relatives from Issy L'Evéque seen long ago.

SOMOGY MEGYEI MÚZEUMOK IGAZGATÓSÁGA

SOMOGYI MÚZEUMOK KÖZLEMÉNYEI

XIV

(KÜLÖNLENYOMAT)

2000
KAPOSVÁR